

مرمت و احیای بناها و
یافته‌های تاریخی

www.ketabonline.ir

عنوان	مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی
مشخصات نشر	تهران - عمارت پارس - ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	۳۵۸
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۵۲۰۴-۱-۱
فهرست نویسی	فیبا
شناسه افزوده	زبان آور - علی رضا ۱۳۶۶
موضوع	مرمت
بندی - یودی	۲۲/۶۲۱
کتابشناسی ملی	۳۲۱۳۲۱۱۱

موسسه انتشارات جهان جام جم

مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی

تألیف: حسین عالی - علی‌رضا زین آور

ناشر: عمارت پارس

ناشرهمکار: موسسه انتشاراتی جهان جام جم

مدیر تولید و ناظر فنی چاپ: فرزین معتكفی

چاپ و صحافی: خدمات فرهنگی یاسینی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت و سال چاپ: اول - ۱۳۹۵

قیمت: ۲۲۰۰۰ تومان

www.nashrejamejam.com

نشانی: تهران - میدان انقلاب - خیابان کارگر جنوبی - خیابان لبافی نژاد غربی کوچه سیمین - پلاک ۵

تلفکس: ۶۶۵۹۶۶۱۸ - تلفن: ۶۶۵۹۲۶۶۳۴ - ۶۶۵۶۵۸۲۵

هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق استفاده از عنوان کتاب و همچنین چاپ و نشر تمام یا بخشی از این اثر را به هر صورت ندارد و متخلفین به موجب بنده ۵ از ماده‌ی قانون حمایت از ناشران تحت پیگرد جدی قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

۱۵	فصل یکم: معرفی و تاریخچه علم مرمت
۲۳	فصل دوم: مبانی و اصطلاحات رایج در علم مرمت
۲۵	بافت
۲۵	بافت تاریخی
۲۵	بافت قدیم
۲۵	ناحیه تاریخی
۲۵	بافت پیرامونی
۲۶	محلّه
۲۶	بافت فرسوده
۲۷	بهسازی
۲۷	(۱) بازیافت
۲۸	(۲) مراقبت، جلوگیری و ضمانت
۲۸	(۳) حمایت
۲۸	(۴) استحکام بخشی
۲۹	(۵) توان بخشی
۲۹	(۶) بهبود، سازماندهی
۳۰	۷- بازسازی
۳۳	مرمت

۳۴	باز زنده سازی
۳۴	نگهداری
۳۴	بازآفرینی و معاصر سازی یا به روز شدن
۳۴	الگویابی مجدد
۳۵	بیان متفاوت و موقعیت دوباره یافتن
۳۵	سیستم
۳۵	زیرسیستم
۳۵	نگرش سیستمی
۳۷	فصل سوم: روش‌ها و انواع مداخلات در مرمت شهری
۳۹	روش‌های مداخله
۴۲	انواع مداخله
۴۵	تئوری‌های مربوط به برنامه ریزی مرمت
۴۹	فصل چهارم: نظریه‌ها و نظریه پردازان مرمت
۵۵	۱- اصل فناپذیری
۵۵	۲- اصل مرمت دائم
۶۰	۱- شیوه مرمت
۶۱	۲- متعلق بودن بنا به محیط شهری
۸۹	فصل پنجم: مهمترین مصوبه‌ها و قطع نامه‌های جهانی در مورد مرمت شهری
۹۴	شورای بین‌المللی موزه‌ها که به اختصار ایکوم
۹۵	وظایف کمیته ملی موزه‌های ایران
۹۷	مرکز بین‌المللی مطالعه، حفاظت و مرمت آثار تاریخی فرهنگی (ایکروم)
۹۸	میراث جهانی یونسکو
۹۸	معرفی تعدادی از مصوبه‌ها و قطع نامه‌ها
۱۲۰	بیانیه استکهلم (۱۹۹۸)
۱۲۱	بیانیه ایکوموس (۱۹۹۸)

۱۲۲	بیانیه مکزیکوسیتی (۱۹۹۹)
۱۲۳	بیانیه مکزیکوسیتی (۲۰۰۰)
۱۱۹	فصل ششم: روش‌های شناخت و مستندسازی بناهای تاریخی
۱۲۷	راههای شناخت اثر تاریخی
۱۲۷	۱- مطالعات کتابخانه‌ای
۱۲۸	۲- مطالعات میدانی
۱۳۰	برداشت و مستندسازی بناهای تاریخی
۱۳۱	۱- برداشت و نحوه بنا
۱۳۲	۲- شیوه انتخابی یک به اصل
۱۳۳	فصل هفتم: مصالح شناسی بناهای تاریخی
۱۳۵	چینه
۱۳۶	خشت
۱۳۹	آجر
۱۳۹	- طرز تهیه آجر
۱۳۹	- بررسی هنر آجرکاری در معماری ایران
۱۴۳	- انواع مختلف آجرهای تزئینی به کار رفته در معماری دوران اسلامی ایران
۱۴۵	سنگ
۱۴۵	- کاربرد سنگ در معماری دوره‌های مختلف ایران:
۱۴۷	چوب
۱۴۸	آهک
۱۴۸	- مصرف آهک
۱۴۹	- انواع آهک
۱۵۰	- کاربرد ملات‌های آهکی مختلف در بناهای سنتی
۱۵۳	ملات‌های مورد استفاده در معماری سنتی ایران

۱۵۴	گچ و گچ‌بری
۱۵۷	- هنر گچ‌بری در دوران اسلامی ایران
۱۵۸	- تکنیک‌های گچ‌بری در دوران اسلامی
۱۵۹	- اشکال مختلف گچ‌بری
۱۶۱	- مضامین نقوش گچ‌بری دوران اسلامی
۱۶۵	فصل هشتم: آسیب شناسی و حفاظت بناهای تاریخی
۱۶۷	عوامل آسیب رسان و مخرب بناهای سنتی
۱۶۸	زیرگروه‌های عوامل آسیب رسان و مخرب بناهای سنتی
۱۷۰	- عامل مخرب باد
۱۷۱	- یخ زدگی
۱۷۲	- فساد و تخریب بیولوژیکی
۱۷۲	رطوبت
۱۷۴	- راه‌های هجوم رطوبت به دیوار
۱۷۵	سطوح هیدروفیلی
۱۷۶	سطوح غیرهیدروفیلی
۱۸۹	رانش قوس‌ها و گنبدها
۱۹۴	انواع ترک‌ها و نشست در ساختمان
۱۹۹	حفاظت و مرمت پی در بناهای تاریخی
۲۰۳	فصل نهم: مراحل گوناگون مرمت در ابنیه تاریخی
۲۰۵	روش‌های رایج در مرمت بناهای تاریخی
۲۰۶	عملیات‌های مرمتی
۲۱۳	فصل دهم: تعیین حریم در بناها و بافت‌های تاریخی
۲۱۵	معیارهای تعیین حریم آثار تاریخی
۲۲۰	مرتبه‌های فهم حریم آثار تاریخی - طبیعی
۲۲۲	محدوده و ضابطه حریم

۲۲۷	فصل یازدهم: ثبت آثار در فهرست میراث جهانی
۲۲۹	ضوابط گزینش برای ثبت آثار در فهرست میراث جهانی
۲۲۹	ضوابط گزینش
۲۳۰	ارزیابی آثار فرهنگی برای ثبت در فهرست میراث جهانی
۲۳۶	ضوابط تنظیم گزارش ادواری بر آثار ثبت شده جهانی
۲۴۰	ضوابط درج آثار جهانی در فهرست میراث در معرض خطر
۲۴۱	ضوابط استفاده از برنامه‌های آموزشی سازمان میراث جهانی
۲۴۳	نامواره میراث جهانی یونسکو
۲۴۴	وظایف کلیدی کمیته میراث جهانی
۲۴۴	مرکز میراث جهانی
۲۴۵	جلسات کمیته میراث جهانی
۲۴۵	شرایط حذف آثار از فهرست میراث جهانی
۲۴۶	مزایای پذیرش کنوانسیون میراث جهانی
۲۴۷	انواع کمک‌های بین‌المللی به کشورهای عضو کنوانسیون
۲۴۸	روند نامزدی آثار جهت ثبت در فهرست میراث جهانی
۲۵۰	ایران و کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان
۲۵۰	- مرجع ملی کنوانسیون در ایران
۲۵۰	فهرست میراث جهانی یونسکو در ایران
۲۷۱	فصل دوازدهم: مروری بر چند عملیات مرمتی در بناهای تاریخی
۲۷۳	نجات بخشی و دوباره سازی کلیسای زر زر
۲۹۹	احیای ساختمان پست و تلگراف
۳۲۴	مرمت چهارطاقی نویس
۳۴۹	منابع

پیشگفتار

در سال‌های اخیر اهمیت حفظ و حراست از آثار تاریخی، بیش‌ازپیش در ایران مورد توجه قرار گرفته است. این موضوع دلایل گوناگونی همچون ارتقای سطح دانش عموم جامعه و آگاهی از ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی این‌گونه آثار دارد. سرزمین ایران به سبب برخورداری از تاریخی کهن و غنی، دارای بازه‌ی گسترده‌ای از آثار منقول و غیرمنقول باستانی می‌باشد و همین مناسبت موجبات ورود کاوشگران تجاری و آکادمیک غربی به ایران را از عهد ناصری فراهم نمود. ورود باستان‌شناسان و معماران دانشگاهی غربی به ایران در سده‌ی معاصر باوجود برخی ضررهای جدی همچون خروج آثار باستانی از ایران، دارای فواید فراوانی بود. حضور افرادی همچون آندره لاور، ارنست هرتسفلد، ماکسیم سیرو، ولفرام کلایس، آرتور پوپ، رومن گیرشمن، رابرت ایسون و ده‌ها تن دیگر در ایران علاوه بر شناسایی و کاوش محوطه‌های تاریخی، این مزیت و فایده را داشت که توانست به شکل‌گیری موزه‌ها و از آن مهم‌تر پایه‌ریزی علمی‌مانند معماری و باستان‌شناسی به‌صورت آکادمیک در ایران منتج گردد.

پیدایش علوم باستان‌شناسی و معماری به‌عنوان دو رشته‌ی تحصیلی مجرب و ابداعی در ایران سبب شد تا علوم مرتبط با این رشته‌ها نیز به‌مرور زمان شکل گیرد. یکی از این علوم مرتبط دانش مرمت است که امروزه در گرایشات گوناگونی همچون مرمت ابنیه، اشیاء و ... به کار گرفته می‌شود. علم مرمت ابنیه تاریخی به‌عنوان دانشی میان‌رشته‌ای که بازه‌ای از معماری و باستان‌شناسی تا شیمی را دربرمی‌گیرد در ایران به علل گوناگونی همچون نوپا بودن و کم بودن تعداد فارغ‌التحصیلان مراحل دکتری، در بسیاری از دانشگاه‌های ایران توسط افراد غیرمتخصص در زمینه تخصصی مرمت ابنیه تاریخی تدریس می‌گردد. در زمینه انتشارات

علمی این رشته نیز اغلب اوقات تألیفات صورت گرفته با الگوبرداری از متدهای غربی پی‌ریزی شده و به‌طور معمول نسبت به این موضوع که مرمت ابنیه تاریخی به‌مانند معماری سنتی تابعی از اقلیم، فرهنگ و وضعیت اجتماعی هر منطقه می‌باشد بی‌مهری شده است و در نتیجه امروزه در ایران بسیاری از عملیات مرمتی صورت گرفته بر روی ابنیه و بافت‌های تاریخی با علت بی‌توجهی به معماری سنتی و مسائل باستان‌شناسی نه تنها موفق نبوده که در بسیاری از موارد از ارزش هنری و معماری اثر تاریخی نیز کاسته است.

نویسندگان کتاب پیش رو با توجه به همین مسائل و فقدان اثری مناسب در مورد مرمت ابنیه تاریخی ایرانی سعی در گردآوری مطالبی مرتبط و بر اساس ضوابط و اصول صحیح معماری سنتی ایران نموده‌اند. در این کتاب تلاش شده تا ضمن مرور نظریات و قطع‌نامه‌های جهانی مرتبط با بحث مرمت ابنیه تاریخی، در ابتدا اصول اولیه این دانش مورد مطالعه قرار گرفته، سپس با بررسی مبارزات معماری ایرانی و فن‌شناسی آن، در نهایت با مثال‌های مرتبط مراحل گوناگون مرمت ابنیه و بافت‌های تاریخی بیان گردد. کتاب حاضر که بیش از هر جامعه علمی دیگر، پژوهش‌گران و دانشجویان رشته‌های تحصیلی معماری و باستان‌شناسی در مراحل گوناگون کارشناسی و تحصیلات تکمیلی را مورد هدف قرار داده، مشتمل بر دوازده فصل بوده و نویسندگان در بخش نخست به بیان تاریخچه‌ای کوتاه از پیدایش علم مرمت پرداخته‌اند، فصل دوم شامل مبانی و اصطلاحات عمومی علم مرمت است و در فصل سوم روش‌های مداخله در بناها و بافت‌های تاریخی مورد بحث قرار گرفته، فصول چهارم و پنجم به مرور مهم‌ترین نظریه‌ها، آشنایی با نظریه‌پردازان، سازمان‌ها و مراکز مرتبط و در نهایت مهم‌ترین قطع‌نامه‌های جهانی پرداخته است. فصل ششم به بحث چگونگی شناخت و مستندسازی بناهای تاریخی اشاره نموده و فصل هفتم مصالح‌شناسی بناهای ایرانی را دربرمی‌گیرد. فصول هشتم، نهم و دهم به ترتیب مراحل آسیب‌شناسی و حفاظت، مرمت و تعیین حریم را مورد بحث و مرور قرار داده است. فصل یازدهم این کتاب ضوابط و مراحل گوناگون گزینش و ثبت آثار در فهرست میراث جهانی یونسکو را بیان کرده و در نهایت آخرین فصل این نوشتار با استفاده از تصاویر و اسناد

موجود در آرشیو سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور به معرفی چند نمونه از مرمت‌های انجام‌شده بر روی آثار تاریخی ایران پرداخته است.

در پایان و بنا به رسم قدردانی، جای دارد از اساتید، بزرگواران و دوستانی که نویسندگان را در به اتمام رساندن این نوشتار یاری نمودند نهایت سپاسگزاری را داشته باشیم، به‌ویژه دوست گران قدر و صبور جناب آقای مهندس فرزین معتکفی مدیریت محترم انتشارات عمارت پارس که با حمایت‌های بی‌دریغ خود تا پایان کار در کنار ما بودند، همچنین از مسئولین محترم انشگاه ایوانکی به‌ویژه حوزه ریاست به دلیل انجام حمایت و همکاری‌های لازم نهایت تشکر و سپاسگزاری را داریم.

حسین عالی، علیرضا زبان‌آور

زمستان ۱۳۹۴